



LÄNSSTYRELSEN  
I STOCKHOLMS LÄN

Kulturmiljöenheten  
Kersti Lilja  
08-785 42 48

L 2068 1(4)

BESLUT

Datum  
2007-01-12

Beteckning  
2031-1993-21466  
221-1997-19851

M 040 (utbildning = vetenskap)  
A 184 (observatorium)

Kungliga Vetenskapsakademien  
Box 50005  
104 05 Stockholm

<input type="checkbox"/>	Riksententrikvarieämberet
Ink.	2007 -01- 15
Dnr:	.....

Stockholms kommun  
Markkontoret  
105 35 Stockholm

**Byggnadsminnesförklaring av Gamla Observatoriet,  
Vasastaden 2:98, Stockholm**

**Beslut**

Länstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m (KML) Gamla Observatoriet för byggnadsminne.

**Skyddsbestämmelser**

För Observatoriet gäller följande skyddsbestämmelser.

1. Observatoriebyggnaden och de båda flygelbyggnaderna får inte rivas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I 1700-talsdelen av observatoriebyggnaden får ingrepp inte göras i stommen. Planlösningen får inte ändras. Ingrepp får inte göras i äldre fast inredning.
3. I 1870-talsdelen får planlösningen inte ändras. Ingrepp får inte göras i ursprunglig fast inredning.
4. Observatoriebyggnaden och dess flyglar ska underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhåll ska utföras med sådana material och metoder att det kulturhistoriska värdet inte minskar.
5. Det skyddsområde som markeras på bifogad karta får inte ytterligare bebyggas eller på annat sätt förändras.

Det är av stor vikt att instrumenten som använts i verksamheten också bevaras för framtiden. Enligt aktuell lagstiftning kan en byggnadsminnesförklaring inte omfatta lösa inventarier.

**Motivering till byggnadsminnesförklaringen**

Länstyrelsen anser att observatoriet genom sitt kultur- och vetenskapshistoriska värde såväl som genom sitt arkitektoniska och arkitekturhistoriska värde uppfyller kraven för en byggnadsminnesförklaring.

2007-01-17 beslöt. Kunk  
hopsin kf = BM reg. Ae / j



Kungliga Vetenskapsakademien bildades 1739 och några år senare väcktes frågan om uppförande av ett observatorium, en byggnad som också var avsedd att inrymma vetenskapsakademiens administration, samlingar och bibliotek. Stockholms stad upplät en tomt på Brunkebergsåsen, med fri sikt och goda observation möjligheter. Observatoriet uppfördes 1747-52 efter ritningar av Carl Hårleman och invigdes på hösten 1753. Hela byggnaden orienterades mot söder, för att observationer skulle kunna utföras längs en nordsydlig meridian. I mittaxeln mot söder utfördes en rund utbyggnad i vilken en rund sal som sträckte sig genom två våningar, den s k Observationssalen, förlades. Från början skedde alla astronomiska observationer genom öppna fönster från bottenvåningen. Runt salen inreddes arbetsrum, meridianrum, bibliotek, arkiv och naturaliekabinett. De två våningarna ovanför inrymde bostäder. Högst upp fanns en lanternin som kröntes av en förgylld stjärna. Källarvåningen inreddes till instrumentmakarverkstad och bakstuga.

År 1761 och 1769 deltog Observatoriet i det internationella observationssamarbetet när Venus passerade mellan jorden och solen. Vid Venuspassagera fyllde kullen av intresserade. Förmåna gäster var den vetenskapligt intresserade drottning Lovisa Ulrika, kronprins Gustav samt riksråd och utländska sändebud. En annan stor händelse för stockholmarna var när den första luftballongen i Sveriges historia 1784 lyfte från observatoriets gård. Det skedde också i kunglig närvaro av Gustav III och hans hov.

Runt observatoriet anlades i slutet av 1700-talet en engelsk park efter ritningar av Carl Fredrik Adelcrantz. De slingrande parkvägarna finns i stort sett kvar än idag. Kullen inhägnades sedermera och öppnades inte för allmänheten förrän under tidigt 1900-tal. Parken fick namnet Observatorielunden.

Under 1830 talet uppfördes ett litet magnethus på observatoriets gård, vilket revs på 1930-talet. Den västra flygeln "Stora magnethuset" som uppfördes 1838 och fick sitt torn 1914 används fortfarande för astronomiska studier. År 1881 byggdes en pendang till magnethuset i form av en uthuslänga med tvättstuga, strykrum, vedbod och tc, den nordöstra flygeln, som idag inrymmer ett café. Båda byggnaderna är uppförda i en våning med slätputsade fasader och enkla profilerade taklister som enda dekor. Den västra flygeln har ett litet utstickande runt parti, observationstornet som uppfördes inför solförmörkelsen 1914. Huven är emellertid numera borta. Taken är täckta av plåt.

Fram emot mitten av 1800-talet ansågs instrumenten och observatoriet som föråldrade, varför en omfattande modernisering genomfördes. En utbyggnad mot norr, som påbörjades 1875, garanterade mer utrymme och ett observationstorn uppe på taket gjorde plats för en modern refraktor. Detta innebar att 1700-tals-lanterninen revs. Ansvarig för ombyggnaden var slottsarkitekten Johan Erik Söderlund, som emellertid dog under arbetets gång och ersattes av slottsarkitekten H.G. Sandels och senare av F.G.A. Dahl.



Den ursprungliga byggnaden från 1700-talet är tre våningar hög inklusive en övre mezzaninvåning. Tillbyggnaden från 1870-talet är endast uppförd i två plan. Både den ursprungliga byggnadsdelen och tillbyggnaden har slätputsade fasader ovanför en sockel av sandsten. På 1700-talsdelen utgörs fönsteromfattningarna av släta omfattningar av sandsten, medan tillbyggnaden har profilerade dito av puts. Våningsbandet är profilerat liksom taklisten. I mittaxeln mot söder skjuter den två våningar höga, runda observationssalen ut, och på bottenvåningen springer mot såväl öster som väster två låga flyglar ut. I det runda utskjutande partiet finns stora rundbågade fönsteröppningar med småspröjsade fönsterbågar. Byggnaden kröns, ovanför den runda delen, av ett likaså runt torn, observatorietornet. Tornet som är öppningsbart för astronomiska studier är klätt med locklistpanel. Runt tornet löper en balkong med ett enkelt järnräcke. Taken är plåttäckta och kröns mot takfoten med palmettliknande ornament.

Under årens lopp hade Stockholms bebyggelse utökats väsentligt kring det gamla observatoriet, rök och ljus från den omgivande bebyggelsen försvårade avsevärt observationer av ljussvaga himmelsobjekt. Dessutom var instrumentuppsättningen föråldrad och knappast i en nivå med vad som krävdes för en framgångsrik astronomisk forskning. Åren 1929-30 flyttade därför astronomernas verksamhet till ett nyuppfört observatorium i Saltsjöbaden varvid Stockholms högskolas geografiska institut flyttade in i det gamla observatoriet och blev kvar där till 1985. Observatoriets framtid var oviss och stiftelsen Observatoriekullen bildades i syfte att göra byggnaden till museum. Museet slog upp portarna den 20 september 1991 och 1999 blev Vetenskapsakademien åter observatoriets ägare.

#### Källor:

Jubileumsskriften *Huset närmast himlen, Stockholms observatorium 250 år*, Observatoriemuseets skriftserie nr 5, Stockholm 2003.

*Sydvästra Vasastaden, byggnadsinventering*, Stockholms stadsmuseum 1987, sid 170-71.

#### Ärendets handläggning

Fråga om byggnadsminnesförklaring väcktes av Länsstyrelsen den 8 mars 1982, samt av Ulf Thorén, Täby den 20 november 1997.

Stockholms stad och Länsstyrelsen kom den 13 november 1992 överens om en gemensam policy för byggnadsminnesförklaring av Stockholms stads egna byggnader. Därvid uppräknades 25 byggnader, som i första hand bör byggnadsminnesförklaras, däribland observatoriet.

Av Länsstyrelsen utarbetade skyddsbestämmelser har godkänts av Kungl Vetenskapsakademien i skrivelse den 12 maj 2004. Stockholms stad, Gatu- och fastighetskontoret har i skrivelse den 5 mars 2004 godtagit byggnadsminnesförklaring av fastigheten Vasastaden 2:98. Länsstyrelsen har i samråd med representanter



från Vetenskapsakademien utarbetat tillägg till de år 2004 framtagna skyddsbestämmelserna till att även omfatta interiören i observatoriets tillbyggnad från år 1875.

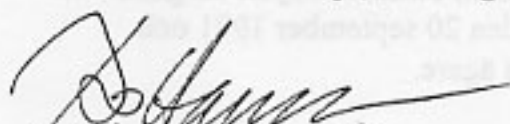
**Upplysningar**

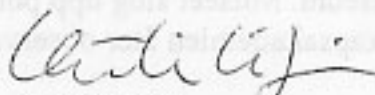
Länstyrelsen vill erinra om att för anläggningen gäller även det som stadgas i plan- och bygglagstiftningen för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Länstyrelsen får vidare framhålla att om det finns särskilda skäl, får Länstyrelsen enligt 3 kap 13 § lagen (1988:950) om kulturminnen m m lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Länstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen, Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Detta beslut kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol (Länsrätten i Stockholms län) enligt anvisningar på bilaga.

Beslut i detta ärende har fattats av länsöverdirektör Bo Hansson. I beslutet har även deltagit länsantikvarie Mats Jonsäter, länsassessor Göran Bjarme samt förste antikvarie Kersti Lilja, föredragande.

  
Bo Hansson

  
Kersti Lilja

Bilaga

- Besvärshänvisning
- Karta över skyddsområdet
- Delgivningskvitto

Kopia till

- Mk (exp, hla, kl, hf)
- Rättsenheten
- ✓ Riksantikvarieämbetet
- Stockholms stadsmuseum
- Byggnadsnämnden i Stockholm
- Inskrivningsmyndigheten
- Ulf Thorén, Flyghamnsvägen 18, 183 64 Täby



Vasastaden 2:98

skrafferad yta = skyddsområde